

TRADICIJSKA KULTURA I KNJIŽEVNOST U GRUDSKOM KRAJU

Majić, Željana

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:935591>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

TRADICIJSKA KULTURA I KNJIŽEVNOST U GRUDSKOM KRAJU

ŽELJANA MAJIĆ

SPLIT, SRPNJA 2014.

Odsjek za *Hrvatski jezik i književnost*
Hrvatski jezik i književnost
Kolegij *Hrvatska usmena književnost*

TRADICIJSKA KULTURA I KNJIŽEVNOST U GRUDSKOM KRAJU

Studentica:

Željana Majić

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, srpnja 2014. godine

KAZALO

UVOD	4
1. LEGENDA	6
1.1. BIBLIJSKI MOTIV SODOME I GOMORE	7
1.2. LEGENDA O NASTANKU JEZERA KRENICA	8
2. OBIČAJI.....	8
2.1. SVETA KATARINA ALEKSANDRIJSKA	9
2.2. ADVENT.....	11
2.3. BADNJAK.....	15
2.4. BOŽIĆ	16
2.5. MLADINCI	17
2.6. KORIZMA.....	17
2.7. VELIKI ČETVRTAK.....	18
2.8. VELIKI PETAK	19
2.9. VELIKA SUBOTA	20
2.10. SVETI JURE.....	21
2.11. MALA GOSPA.....	23
3. PJESME PRIGODNE ZA PROŠNJU.....	23
4. VJERSKA USMENA LIRIKA	25
4.1. MOLITVA PROTIV GROMA I OLUJE.....	26
4.2. MOLITVA SVETOJ MARTI	27
4.3. MOLITVA PRIJE SPAVANJA	28
5. GANGA	29
5. BUDNICE	41
6. POSLOVICE.....	45
ZAKLJUČAK	46
RJEČNIK	47
SAŽETAK.....	49
SUMMARY	49
VLASTITI TERENSKI ZAPISI	51
LITERATURA.....	51

UVOD

Grude, grad i središte istoimene općine u Zapadnohercegovačkom kantonu Bosne i Hercegovine nalazi se na granici s Republikom Hrvatskom. Smjestio se na rubovima plodnoga Imotsko-bekijskog polja, a obuhvaća prostor omeđen planinom Biokovom na jugu, te planinskim masivima Vrana i Čvrsnice na sjeveru, u općini Posušje. Sa svojih 16.000 stanovnika i površinom od 218 km² općina po novoj političko-teritorijalnoj organizaciji BiH pripada Zapadnohercegovačkom kantonu Federacije Bosne i Hercegovine.

Svako mjesto ima svoja specifična jezična obilježja, koja se, pak, u Hercegovini, znaju bitno razlikovati na relativno malom prostoru. Tako je, na primjer, u Grudama i mjestu Drinovcima koji pripadaju grudskoj općini, poznat spori govor, tj. otezanje samoglasnika. Ali, svakako da se tu ne radi o nikakvim jezičnim oazama već o govorima koji su dio neke veće jezične cjeline. Tako oba ova spomenuta mjesta, po Mati Šimundiću, ulaze u jezični sklop imotsko-bekijskog govora, koji spada među novoštokavske ikavske govore jugozapadnog tipa.

U svojoj opsežnoj knjizi “Govor Imotske krajine i Bekije”, Sarajevo, 1971; Šimundić, između ostalog, primjećuje: “Kako je Bekija najzapadniji dio Hercegovine, razumije se da je utjecaj hercegovačkih govora na Imotsku krajinu bio i ostao vrlo jak, te se s pravom može reći da se ubraja među ‘hercegovačke’ govore.”

Iznimno je specifičan govor stanovnika grudskoga kraja. Karakterizira ga prelaženje $m > n$ na kraju riječi, koje se javlja na cijelom prostranstvu Imotske krajine i u bekijskim selima uz granicu.

Ovaj prekrasni krajolik je obrastao niskim raslinjem tipičnim za krške krajeve. Blizina mora daje ovom kraju blagu klimu mediteranskih obilježja, koja zbog relativne blizine planinskih masiva povremeno zadobija i obilježja kontinentalne klime. Područje Gruda bogato je prirodnim ljepotama, u koje se ubrajaju brojne jame i pećine karakteristične za ovaj kameni krajolik, kao i brojni izvori i vodeni resursi, što je za ovo područje neobično.

Zanimljivo je spomenuti kako već navedeni Drinovci predstavljaju toponim motiviran florom. To ime izvedeno je iz rasprostranjene biljke u ovim krajevima - drijena. U etimološkom riječniku Petra Skoka navodi se kako je riječ o veoma tvrdom šumskom drvetu čije ime nije slavenskog podrijetla. Sličnosti su evidentne s litavskim (drignes), staroirskim (draigen) i keltskim (draigno). Dok je toponim Bekija tursko-arapskog podrijetla (ar. bakiya tur. bekiye = ‘ostatak’) a nastao je kad je 1718. dio Imotskog kadiluka Požarevačkim mirom

ostao pod turskom vlašću. Danas je to područje grudske i posuške općine (gornja i donja bekija).

Grudski kraj je uistinu ishodište hrvatske duhovnosti i pjesništva. Po posljednjem službenom popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Grude imala je 16.358 stanovnika, raspoređenih u 13 naselja. Suhoparne statistike, a i osjećaji i riječi stanovnika nam kazuju kako je u posljednjih dvadesetak godina grudski kraj napustila većina, a posebice mladi ljudi. Ova plodna i teška zemlja je odgojila mnoga velika imena poput Antuna Branka Šimića, Zvonke Bušića, legendarnoga hajduka Andrijicu Šimića i mnoge druge.

Kakva je samo 'plodna ljubav' kroz dva burna stoljeća vladala u ovom kraju, usprkos brojnim nevoljama: tuđinskoj vlasti, neimaštini, ratovima, gladi, zaraznim bolestima, progonima, raseljavanjima... Najviše odseljenih i raseljenih diljem Lijepe naše Hrvatske i Herceg – Bosne, te Zapadne Europe, Sjeverne i Južne Amerike i Australije je nedvojbeno puno više.

Ovaj je prelijepi grudski krajolik po najnovijim istraživanjima i spoznajama bio naseljen 7 – 8 tisuća godina prije Krista, gdje su se do danas smjenjivale kulture od Neandertalca, Grka, Ilira, Rimljana, Kelta, Hrvata. Ovdje su u zadnjem tisućljeću mnoge tuđinske vlasti donosile svoje tradicije i običaje, a Rimokatolička vjera i Crkva utisnula svoj duboki pečat. Tako se po izvješću makarskog biskupa Bartola Kašića iz 1620 god. spominje župa Drinovci a fra Petar Bakula 1867 god. bilježi predaju o samostanu i crkvi sv. Luke negdje u Kamenicama u XVI i XVII stoljeću.. Područje grudske župe u 18. stoljeću (1743.-1768.) pripadalo je župi Drinovci, dok u 19. stoljeću današnju župu dijele župe Ružići i Gorica. 1895. osnovana je župa Grude, zbog udaljenosti naselja od središta ovih župa, ali i povećanog broja vjernika. Na teritoriju župe nalaze se tri crkve: crkva Sv. Katarine u Grudama, crkva Sv. Jure u Dragićini, te zavjetna crkva Sv. Izidora na Cerama. 1743. na području župe bila su 24 doma i 212 vjernika, dok je u vrijeme osnivanja župe (1895.) bilo 2464 vjernika i 416 domova. 2002. u župi je bilo približno 1000 domova s 4200 vjernika. Župni stan podigao je prvi župnik fra Leonard Radoš 1895., ali ju je potres 1923. ošteti. Obnovljena je trudom fra Gabrijela Grubišića (župnik 1920.-1940.). Velika impozantna grudska crkva započeta je 1923. godine, a pokrivena tek 1939. Koncem 1968. u crkvi je postavljen novi oltar, dar fra Špire Andrijanića. Gradnja nove župne kuće počela je 1980., za vrijeme župnikovanja fra Bernarda Marića, koji je i danas u Grudama.

Od tih vremena počinje i traje duhovni i kulturni procvat i preporod u Grudama i okolnim mjestima. Do današnjih dana, po dostupnim podacima i skromnim procjenama ova je plodna zemlja podarila više od tisuću osoba sa završenim višim i visokim školama, akademskim titulama i svećeničkim i redovničkim zvanjima.

Upravo na izvorištu obnovljene župe Drinovci, u sjeni zvonika novosagrađene crkve sv. Mihovila i s naučenim slovima u pučkoj školi sagrađenoj kraj njegove rodne kuće u svijet kreće veliki pjesnički genij Antun Branko Šimić (1898. – 1925.). Brojni ljubitelji poezije u Hrvatskoj, Herceg – Bosni i šire će nam reći da je Šimić jedan od četvorice najvećih hrvatskih pjesnika, a mnogima svakako najomiljeniji. Iako je umro vrlo mlad i ostavio relativno mali pjesnički i književni opus mnogi će nam reći da je njegova *'Opomena'* najpoznatija i najpriznatija pjesma hrvatskog pjesništva, a njegovi *'Pjesnici'*, *'Nađeni Bog'*, *'Ljubav'*, *'Mučenik'*, *'Smrt i ja'*, *'Siromasi koji jedu od podne do podne'*, *'Marija'*, *'Molitva'* i mnoge druge pjesme sastavni su dio većine domaćih i mnogih svjetskih antologija poezije. Iako se okušao i u drugim književnim formama: pripovjedna proza, dramski fragmenti, feljtoni, novela, članci i dr. posebno su cijenjene njegove kritike i recenzije. Upravo su Šimićevo susreti najvažniji kulturni događaj u Općini Grude, a prvi put put su održani 1964. Te je godine započeo kulturni hod u čast i spomen velikoga imena, a jedino nije bio održan ratne 1991. godine. Iako je povijest ovoga naroda praćena teškom politikom, zabranama i narodnom tugom, isti taj narod danas ponosno diše slaveći i sjećajući se svojih predaka.

1. LEGENDA

Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter. Legenda se dugo poimala kao pripovijest iz života svetaca, te su u legendama najčešći sudionici Isus Krist, crkveni dostojanstvenici, sveci, svete, mučenici i mučenice. Legende su fakturam bliske predaji i katkad su teško odvojive od njih, ali je ipak element čuda njihov *genus specificum* što ih donekle izdvaja. Legende unose red i harmoniju u život. Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde, nagrađujući dobro, a kažnjavajući zlo.

Legenda je prastarog postanka, djelomično se poklapa s mitom i proizlazi iz težnje da se činjenična građa, historijska tradicija ili prvotni oblik nekog prikaza preobrazi i obogati sadržajima fantazijsko-emocionalne vrijednosti. Stare predaje o osnutcima naselja, seobama, ratnim pohodima, katastrofama, uglednim vođama i vladarima, mudrim državicima i zakonodavcima, pustolovnim pomorcima, glasovitim ljepoticama, junačkim borbama, smjelim

buntovnicima itd., književno su se staložile i legendama kojima su protkane *Ilijada*, *Odiseja*, *Ramayana*, egipatske *Sinuheove zgone*, židovske *Pentateuh*, babilonski ep o Gilgamešu i mnoge druge. S pobjedom kršćanstva, legende se počinju stvarati oko ličnosti i događaja religioznog značaja: mučenika, pustinjaka, svetaca, misionara, crkvenog premeta, vladara, osnivanja crkava i samostana. Prve kršćanske hagiografske legende pojavljuju se već na prijelazu u srednji vijek. U svakidašnjem govoru riječ „legenda“ obično označava izmišljen ili nepouzdan povijesni ili fantazijom iskrivljeni događaj, ali pridjev legendaran označava i nešto što je znamenito i dostojno da bi bilo ovjekovječeno legendom

Fra Andrija Kačić Miošić u *Razgovoru ugodnom* navodi legendu o kralju Vladimiru, a pridodana mu je i versificirana legenda o sv. Juri koja se i 2006. g. kazuje u Sinju, Trogiru, Metkoviću, Širokom Brijegu i Jajcu. Fra Jakov Baltić (Bukovica kod Travnika, 1813. – Ovčarevo, 1887.) u svomu *Godišnjaku* navodi legendu o čudotvornom fojničkom križu. Ksaver Šandor Đalski (Gredice kraj Zaboka, 1854. – Gredice, 1935.) u svoju je pripovijest *Legenda iz K. Br. 15.* utkao legendu o dvoje siročadi koji su se smrznuli pored jezera u kojem se njihov otac utopio.¹

1.1. BIBLIJSKI MOTIV SODOME I GOMORE

Biblijska priča o propasti Sodome i Gomore govori o opakosti naroda. Sodoma i Gomora su stradale zbog opočina svojih žitelja.

Dva su anđela išla u Sodomu provjeriti ljudsku pobožnost i milosrđe. Dočekalo ih je jedino Lotovo gostoprimstvo, dok su se ostali stanovnici htjeli uživljavati na njima. Anđeli su se zato Lotu odužili: “Onda ona dvojica upitaju Lota: Koga još ovdje imaš: sinove i kćeri, sve koje imaš u gradu, iz mjesta izvedi! Jer ćemo mi zatrti ovo mjesto: vika je na njih pred Jahvom postala tolika da nas Jahve posla da ga uništimo.” (Post 19, 12-13)

“Kad ih izvedoše u polje, jedan progovori: ‘Bježi da život spasiš! Ne obaziri se niti se igdje u ravnici ne zaustavlja! Bježi u brdo da ne budeš zatrt!’ Jahve zapljuje s neba na Sodomu i Gomoru sumpornim ognjem, i uništi one gradove, i svu onu ravnicu, sve žitelje gradske i sve raslinstvo na zemlji. A Lotova se žena obazre i pretvori se u stup soli.”²

Ovaj motiv propasti Sodome i Gomore se provlači od samih početaka čovječanstva pa do današnjih dana. Generacije su prepričavale, i prepričavat će, učilo se o vjeri, poštenju,

¹ O tome više: Marko Dragić, *Poetika i povijest Hrvatske usmene književnosti*, fakultetski udžbenik, Sveučilište u Splitu, Split, 2008.

² *Isto.*

samilosti i ljubavi upravo iz ovih rečenica. Ista ta priča se priča gorljivim glasom, i željnjim očima i u grudskom kraju. Iz istog razloga u nastavku ću spričati poznatu legendu koja se uvijek priča s ciljem na životnu pouku, a uz to govori o takozvanom nastanku jezera Krenica.

1.2. LEGENDA O NASTANKU JEZERA KRENICA

Po predaji na mjestu današnjeg jezera Krenica nalazili su se dvori gazde zvanog Gavan. Živio je u izobilju, ali škrto i oholo. Smatrao se velikim, pa da je i veći od Boga. Jednog dana naišao je prosjak i pokucao na „velikog“ Gavana vrata. Vrata je otvorila njegova žena. Prosjak je molio: „Umirem od gladi, daj mi mrvu rane ako Boga znadeš!“ To je ponavljao više puta. Na kraju mu Gavanova žena ljutito odgovara: „Što će meni Bog tvoj, dok je meni Gavan moj?“ U tom času se zemlja rastvara, potoci obilni teku i odnose Gavanove dvore. Žena bježi sa dvoje djece, a prati je sama voda. U trenu kad odbacuje sina prestaje prokletstvo, a na mjestu gdje je bacila sina nastaje ponor.³

2. OBIČAJI

O običajima drinovačkog kraja smještenog u Zapadnoj Hercegovini pričala mi je gospođa Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovicima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovicima. I sama mi je ovom zgodom napomenula kako su se cure udavale najčešće za momke iz sela, ili iz susjednog, ali o tome ćemo nešto više u daljnoj razradi. Ova interesantna seoska žena pravih hercegovačkih korijena cijeli svoj život je ostala vjerna svojim običajima koje je gledala i pomno učila od svoje pokojne majke Ruže, svoje bake i ostalih ukućana. Rodila se u mnogobrojnoj obitelji, gdje je odrastala sa još šest sestara i dva brata u skromnoj, pomalo trošnoj kući. Danas, kako i sama kaže, ima svega, što joj srce poželi, ali osjeti se manjak radosti i veselja malim stvarima koje čovjeka čine većim. Razgovarajući s njom nisam mogla a da ne primijetim kako je gledala na svoje već odrasle unuke koje su bile u istoj prostoriji s nama. Bio je to pogled toplog srca, ali žalosti za njihovom nezainteresiranošću za vlastitim krajem i domovinom. Iskreno je bila sretna što ja sa žarkom željom upijam svaku

³ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovicima. Rođena je 1935. u Kamenicama, (Drinovicima).

njezinu riječ, iako više boravim u gradu nego na selu. Ali, moram vam ovom prilikom kazati kako srce ne gleda na tvoje godine, i ne vrijedi ona izreka „ona je mlada, ne zna ona što je selo“. Upravo ti običaji, usmena predaja koja se prenosi s koljena na koljeno, budi u tebi i uvijek te vraća tvojim korijenima, korijenima tvoga oca, djeda, pradjeda... Mojoj dotičnoj pripovjedačici obitelj i sinovi su davno otišli u svijet za boljim mogućnostima. Rijetke su situacije da dolaze, ali i to malo što dođu, njenom srcu čini nemjerljivu ugodu. Moram napomenuti kako mi je rekla da je ona sve što je imala prenijela na svoje sinove, a na njima je kako će gledati na svoju djecu. A ono čega se najviše boji je da ne zaborave gdje im počivaju korijeni, a još gore od svega da se ne srame kazati i pokazati tko su, što su i odakle su.

2.1. SVETA KATARINA ALEKSANDRIJSKA

Sveta Katarina Aleksandrijska je jedna od četrnaest Božjih pomoćnica. Štuje se kao svetica i mučenica u zapadnoj i istočnoj Crkvi. Štiju je i anglikanci i luterani. Poznata je i kao Katarina Sinajska. Njezin život isprepleten je činjenicama i legendama. Sveta Katarina (grč. Aikaterina - ona koja je čista) Aleksandrijska potječe iz egipatske plemićke obitelji koja je kraljevskoga podrijetla. Pretpostavlja se da je rođena 282. godine. Mučeničku smrt podnijela je 25. studenoga oko 307. godine. Tada je, prema legendi, iz njezinoga tijela, umjesto krvi poteklo mlijeko, a anđeli su tijelo svete Katarine prenijeli na Sinaj i ondje ga na skrovitom mjestu sahranili. U blizini toga mjesta podignuta je znamenita bazilika svete Katarine koja i danas ondje postoji.

Odlučnost, ljepota, razboritost, učenost, hrabrost, molitva Svevišnjemu uoči smaknuća, mučenička smrt snažno nadahnjuju razna zanimanja, bolesnike i ljude u raznim prilikama. Stoga je sveta Katarina zaštitnica: filozofa, teologa, prosvjetnih djelatnika, studenata, izdavača knjiga, viših škola i knjižnica. Svetoj Katarini kršćani molitve upućuju: za zdravlje usta i jezika, za lak porod, te joj se molitvama utječu moleći pomoć i zaštitu od nesretnih slučajeva i pobačaja. U kršćanskoj je tradiciji sveta Katarina i zaštitnica djevojaka i žena. Za vrijeme turske okupacije, od Svete Kate pa do korizme, svatovi su se obavljali samo na blagdan svete Kate.

Sveta Kata u hrvatskoj tradicijskoj kulturi označuje početak adventa ili došašća, kao i posljednji dan jeseni i početak zime: *Sveta Katarina van, / Do Božića mjesec dan*; te *Sveta*

*Kate peci k vatri gnjate, / U nidraruke, ne vadi ih vanka / prije Svetog Marka. U narodu je i sada izreka Sveta Kata, snig na vrata.*⁴

Štovanje svete Katarine u Hrvata iskazuje se i nadijevanjem imena: Kata, Kate, Katica, Katarina, Kota, Kaja. Diljem Hrvatske i Bosne i Hercegovine Hrvatice kazuju usmene lirske vjerske pjesme kojima se štuje i časti sveta Katarina. Početkom XXI. stoljeća mnoge Hrvatice u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kazuju usmene lirske pjesme o starokršćanskoj mučenici svetoj Katarini. U južnoj i jugoistočnoj Hercegovini žene se tradicionalno utječu i mole ovoj svetici. U Grudama u Bosni i Hercegovini moli se svetoj Kati:

*Sveta Kate, Božja službenice,
ti si postila trines dana,
trines ponediljaka.
U tamnici klečec, srcem ječec,
sa sestrama se Bogu molila:
„Ko bi ove moje molitve molio:
triput, večer liježući,
triput, jutrom ustajuć,
Bog mu dao lijep dar,
na umrli dan,
da mu duša vidi raj.”*⁵

Običaj je da od Svete Kate nema zaruka, kaže se „*sv. Andrija zatvori vrata.*“ U grudskom kraju su se sve zaruke i vjenčanja dogovarala i veselila do sv. Kate. Ti su se običaji zadržali i do danas, iako čula sam kako ljudi govore da su se tada više volili i šta je najvažnije poštivali. *Svaka kuća je imala najmanje šestoro dice, i nikad nije bilo tisno.*

Sveta Katarina je zaštitinica Gruda, i svake godine se svečanom misom i procesijom kroz uže središta Gruda slavi sveta Kata. Na taj dan se najviše unucima priča kako je lijepa Katarina odbila se udati za zlog Maksimina koji ju je htio uz pomoć mudraca uvjeriti kako Krist, jer je umro na križu ne može biti Bog. Katarina je velikim znanjem i ljubavlju pridobila mudrace na svoju stranu, te su i oni prešli na kršćanstvo. Maksimin je tada dao napraviti kotač

⁴ O tome više: Marko Dragić: Sveta Katarina Aleksandrijska u katoličkoj tradicijskoj baštini Hrvata, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 260.-287.

⁵ Kazala mi je Vinka Majić iz Gruda. Rođena je 1950. u Kamenicama, u Drinovicima.

s bodežima koji je trebao sasjeći Katarinu, ali se kotač raspao. Tada je Katarini odrubljena glava, a anđeli su je odnijeli na brdo Sinaj.⁶

2.2. ADVENT

Vrijeme do Božića se provodilo radeći i moleći.

Smetalo nan je u ono doba ić u crkvu, ali mi nismo posustajali. Ljudi su radili teške poslove, teške muke provodili da bi stvorili kruva, a nekad in njiva nebi ni rodila. Al kolko tolko triba si ukupit zimnice. Ako nemoš na svojoj zemlji, onda ideš u Slavoniju, ona je bila plodna žiton. I tako su naši ljudi teška srca napuštali svoje krajeve, i odlazili trbuvom za kruvon. Uto u ciloj toj radi eto ti i Božića, veseliš se. Ide Badnja večer, ničin se ne mrsiš. Cili komšiluk se okupi u jedno okruglje, veseli se i piva. Onaj ko je ima donosija je pit i ist, i svi smo bili jednaki, nije bilo razlike među nami.

Značajno mjesto zauzimaju obredi i pjesme koji su se izvodili uoči blagdana Sv. tri kralja i na sam blagdan (6. siječnja). Neki se narodni običaji ponavljaju na Badnjak, Božić, Novu godinu i Sv. tri kralja. Tako su se, primjerice, na blagdan Sv. tri kralja palile svijeće kao na Badnjak, Božić i Novu godinu; objedovala su se ista peciva; molile iste molitve; pjevale/recitirale iste pjesme itd. Sveta tri kralja, ili Bogojavljenje, ili Vodokršće predstavljaju završetak božićnih blagdana. Nekada se taj blagdan zvao Tri mudraca od istoka. Badnjak koji se stavljao na Badnju večer da malo gori s ostalim drvima dogorio bi na Tri kralja. To je značilo da su božićni blagdani završili. Toga dana iz kuće se iznosi i božićni bor. Posjeti obitelji, prijateljima, susjedima u božićno vrijeme i blagoslov vode na Bogojavljenje kraj su radosnih, božićnih blagdana. Ti dani u srcima vjernika bude svijest o pripadanju Božjem narodu i poticaj su da poput mudraca s Istoka svatko potraži Boga, pokloni mu se i daruje ono što u srcu nosi. Blagdan Sveta tri kralja karakteriziraju: blagoslov vode; škropljenje blagoslovljenom vodom; usmene lirske pjesme (vjerske i svjetovne); maskirani ophodi zvjezdara i koledara; blagoslov kuća i apotropejski obredi.⁷

⁶ Kazala mi je Vinka Majić iz Gruda. Rođena je 1950. u Kamenicama, u Drinovicima.

⁷ O tome više: Marko Dragić, Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 1, Split, 2007., str. 96-117.

Najdraže nan je bilo kad bi nan momci pivali, a to smo zvali Koledanje. Svi bi se skupili, momci i cure. U ono vrime se nije puno izlazilo pa smo na to vrime posebno gledali. Krijomice smo zamirali momke i veselile se ako bi baš nama zapivali. Kasnije bi se okupili u kući domaćina i nastavili se pivat i družiti.⁸

Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije (30. studenoga) prva je nedjelja Adventa (Došašća). Četiri su nedjelje koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. To razdoblje karakteriziraju post, pobožnost, molitve, mise (osobito zornice) te opća duhovna i tjelesna priprema za doček najradosnijega kršćanskoga blagdana, Božića. Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije prva je nedjelja Adventa (Došašća). Ponedjeljkom iza tog dana u crkvi počinju zornice. Te svete mise započinju obično u šest sati ujutro. Na zornicama se molilo i pjevalo u čast Majke Marije. Zora je simbol Kristova dolaska, a znakom je i Kristove prolivene krvi kojom je nadvladan grijeh i ostvaren vječni spas. Od dana sv. Andrije prestaju svadbe, a o tomu svjedoči i izreka zapadno-hercegovačkih Hrvata: Sveti Andrija svadbi zavezanija. To je dan kad su djevojke običavale nagađati o budućem ženiku i uopće o budućnosti. Kako se kroz Zavezanije do Božića nisu priređivale svadbe jer je svako slavlje bilo zabranjeno, pravile bi se prosidbe i dogovori, a svadbe od Svete Kate do Svetog Andrije.⁹

Momak bi nan uvijek dolazija prije Adventa. Nismo se ženili, ni pravili svadbe sve do Božića. Zanimljivo je bilo jer bi čaća uvijek opominja mladića da čuva njegovu kćer, a mater bi mu tutnila koju sitnicu koju bi on čuva do naše svadbe. 30. studenoga svake godine, točnije na dan sv. Andrije počeli bi rano s veseljen i pivanjen. Svi bi se skupili u kolo i veselili. Ali, čin padne mrak slavlje prestaje i svi idu kućan. Ujutro bi išli na zornicu.¹⁰

Običaj je bio u stara vremena da se tijekom Adventa, a s početkom na Svetog Andriju, pale svijeće na prozorima, i to je bio znak da su Zavezanije počele. To je bio i znak da se ide kod "prijatelja" na sijela na kojima su se obično igrale igre kao npr. igra prstena, u kojoj se prsten sakrije u jednu vunenu čarapu i onda se traži, a tko nađe dobije nagradu. Zavezanije podsjećaju i na poklade, samo što nema toliko raskoši. Sijelo je posebno odgovaralo

⁸ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovcima.

⁹ O tome više: Marko Dragić, Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Crkva u svijetu, br. 3, Split, 2008., str. 414-440

¹⁰ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovcima.

djevojkama koje su pričale o momcima te se savjetovale i dogovarale koja će što pokloniti svom momku.

Sveta Barbara se slavi 4. prosinca. Zaštitnica je vojnika, topništva, ljevača topova i vatrogasaca, a zaziva se u pogibelji od nesretnoga slučaja i iznenadne smrti. Na dan sv. Barbare običaj je da se onaj tko prvi u kuću uđe nazivao Poležaj i morao je sjesti kod ognjišta. Domaćica bi mu donijela žita u rešetku koje bi on davao kokošima. Žene bi se ljutile ako bi muškarac prvi ušao jer je to bio znak da će te godine biti više pijetlova nego kokoši. Ako bi žena ušla prva, njoj se davala preslica, pa je morala prestići, kako bi te godine bilo više lana, a potom hrani kokoši kako bi dobro nesle jaja. Po svršetku tih obreda domaćini su poležaja vodili u sobu i častili jelom i pićem. U Hrvata u Bosni i Hercegovini nisu zabilježeni ovi običaji, ali 6. prosinca se zato diljem Hercegovine slavi sv. Nikola. Nikolinjske običaje karakterizira obilaženje sv. Nikole u biskupskom ornatu s palicom i krampusa (đavola) s košarom, lancima, šibom i sl., da od doma do doma nagrade dobru, a kazne zločestu djecu. Darovi koje je dijelio sveti Nikola bili su suhe šljive, kruške, jabuke i bomboni od topljenog šećera. Djeca su se pred svetim Nikolom prethodno molila i vrag je pomno nadzirao rade li to oni dobro. Neposlušna djeca su 'na dar' dobila šibu. Iste noći djeca su na prozor stavljala čizmu očekujući da će im sveti Nikola do jutra nešto podariti. Mnogima su se želje ostvarile jer su dobila upravo ono čemu su se nadala, a neposlušna djeca ostala su razočarana jer im je čizmica ostala prazna. Hrvati se preporučuju sv. Nikoli pjesmom: *Svetom Nikoli putniku, / za naše putnike i bolesnike koji putuju / da zdravo kući dolaze / koji boluju, da im Bog / dadne lašćimu.*¹¹

8. prosinca je Bezgrešno Začeće Djevice Marije ili ustaljen naziv u Hercegovini *Neoskvrnjeno začeće*. U mnogim je mjestima, primjerice, župi Tihaljini, kod Ljubuškoga, te u livanjskom kraju blagdan Bezgrješnoga Začeca Blažene Djevice Marije smatran prvim čelom Božića. Na taj dan se u posudu stavljala pšenica koja do Božića izraste nekoliko centimetara i u koju se stavlja trostruka svijeća. Tri svijeće se pale na Božić, nastariji ukućanin moli Očenaš, a na kraju ručka izgovarajući riječi Očenaša svijeće se gase kruhom umočenim u vino. Od Sv. Lucije (13.12.) do Božića je dvanaest dana. Tada se intenziviraju pripreme za Božić. Pripremaju se slastice, pospremaju kuće, ukrašavaju... U hrvatskoj narodnoj tradicijskoj kulturi sv. Lucija se najčešće povezuje s očima, vidom i ženskim ručnim radom. U Hrvata u Bosni i Bačkoj bilo je zabranjeno na taj dan plesti, prestići, tkati, vesti, šivati, prati odjeću. Običaj je da su djevojke na taj dan ispisivale trinaest ceduljica s imenima

¹¹ O tome više: Marko Dragić, Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Crkva u svijetu, br. 3, Split, 2008., str. 414-440

mogućih ženika, zalijepile bi ih i svako jutro po jednu bacale u vatru. Na Badnjak bi spalile dvanaestu, a s preostale (trinaeste) pročitale bi ime mladoženje. Djevojke su znale jednu ceduljicu ostaviti praznu, pa bi se govorilo da se ona djevojka kojoj bi ostala ta prazna ceduljica neće udati. Dvanaest dana od sv. Lucije do Božića nazivani su Lucini dani. Po tim se danima proricalo vrijeme u idućoj godini. Materice se posebno obilježavaju u grudskom kraju, a slave se dvije nedjelje prije Božića. Majke tada darivaju djecu i tako je i taj blagdan dobio ime. Darivali bi se orasi, jabuke, smokve... Očiči se slave jednu nedjelju prije Božića. Tada očevi darivaju svoju djecu, kao što rade i majke dvije nedjelje prije.¹² Sv. Toma (21.prosinca) označava početak prvih božićnih blagdana. Tada se ide na ispovijed i pričest te se kolje ono što je pripravljeno za Božić. Do Svetog Tome trebaju svi godišnji poslovi biti dovršeni, a o tomu svjedoči i izreka: *Sveti Toma, dotraj mi sve doma*. Božićna se peciva i kruhovi pomoću tijesta ukrašavaju motivima križa, ptičica, klasa, janjeta... I uz taj dan vezuje se proricanje o budućem mladoženji. Djevojke na taj dan poste da im se suđenik javi u snu, a uvečer se mažu mašću odojka zaklanoga tog dana i pod plodnom voćkom mole molitvicu sv. Tomi sumnjivcu. Mole tri puta na dan da im u san dođe suđenik, da ga sv. Toma okrene da dođe k njoj. Djevojka se preporučuje svecu i zavjetuje da će mu molitvicu moliti tri puta na nedjelju i kroz sve mjesece u godini, te moli sv. Tomu i sv. Vida da joj pošalju njezinoga goluba, da mu bude vjerna ljubav. Ako željeni ne bi došao djevojka ga je klela i molila sv. Tomu da joj u svom imeniku pronađe suđenika. Nakon obreda djevojka se vraća u kuću. Adventsko razdoblje karakterizira vijenac koji se nalazi u crkvama i obiteljskim domovima. Adventski vijenac plete se od zimzelenoga lišća ili grančica. Vijenac nema ni početka ni kraja što simbolizira vječnoga Boga. U vijenac su stavljene četiri svijeće koje simboliziraju: četiri adventske nedjelje; četiri godišnja doba; odnosno: stvaranje, utjelovljenje, otkupljenje i svršetak. Prve adventske nedjelje pali se jedna svijeća i tako svake naredne nedjelje po jedna.¹³

¹² Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovcima.

¹³ O tome više: Marko Dragić, Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Crkva u svijetu, br. 3, Split, 2008., str. 414-440

2.3. BADNJAK

Badnjak je najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. Karakteriziraju ga: priprava hrane za Božić; škropljenje blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; kićenje zelenilom, najčešće bršljanovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka i groblja.

Od badnjega jutra do odlaska na polnoćku u središtu je zbivanja drvo badnjak.

*Al Badnja večer je bila posebna. Odaberu se troje dice koja unose tri badnjaka u kuću, nalože se na ognjištu i polivaju ih vinom.*¹⁴ *Onda najstarije dite počne molit, i tako redon. Molilo se i za pokojne, i za one za koje se nema ko spomenit.*¹⁵

Najčešće, djed i unuk ili otac i sin sijeku badnjake na Badnjak ujutro ili popodne. Kad se badnjak donese, prisloni se pod strehu, pokraj ulaznih kućnih vrata, i tu stoji do zalaska sunca. Tada se vodom škrope sve prostorije u kući, a ukućani mole *Virovanje*. Nakon toga slijedi obiteljska večera iza koje se lože badnjaci. Najčešće djeca unose badnjake, pozdravljaju ukućane *Hvaljen Isus i Marija, na dobro vam došla Badnja večer*.

Tri badnjaka označavala su Presveto Trojstvo: Oca, Sina i Duha Svetoga. Najveći je bio onaj koji označava Oca i on se prvi nosio na vatru. Ispod tri badnjaka stavljao se i četvrti komad drveta, koji je bio manji od badnjaka i zvao se podložnjak. Stavljao se poprijeko ispred čela badnjaka. On je označavao Crkvu Kristovu. Kada bi badnjaci bili naloženi, posipala se slama po kući i po badnjacima. Prosipanje slame po kući označava Isusovo rođenje u štali i njegovo polaganje u jaslje. Najstariji član obitelji badnjake je polijevao vinom krsteći ih znakom križa i govoreći: U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Tada bi se prekrížila cijela obitelj i time bi se završio obred loženja badnjaka.

Također, gorući badnjak označava vatru kao magijski izvor moći. Vatra badnjaka ima (re)generativnu funkciju Sunca. Ta je vatra davala toplotu i svjetlost za vrijeme Badnje večeri i božićnih blagdana. Njome su se palile božićne svijeće, fenjeri, lučevi, maršila, koji su osvjetljavali put pri odlasku na polnoćku. Vatra u kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo

¹⁴ O tome više: Marko Dragić, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 1., Split, 2008., str. 67-91.

¹⁵ O tome više: Marko Dragić, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.

i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom, ali i personificirano čudovište koje riga plamen i može živjeti u vatri, a da ne izgori.¹⁶

2.4. BOŽIĆ

U kršćanskoj predaji Božić je dan kada se slavi rođenje Isusa Krista. Rodivši se Mali Bog daruje ljudima mir, ljubav i veselje. Kršćanski mir označuje napredak i boljitak življenja. Božić je radostan i veseo događaj, a blagdani daju ritam svakodnevnici. Taj je ritam nekoć bio vezan za agrarnu godinu i tok prirodnih mijena, a danas, kad većina stanovništva živi podalja od prirode i neovisno o njezinim tokovima, godišnji ciklus blagdana nas donekle vraća prirodi i razmišljanju o njoj.¹⁷

U grudskom kraju uvijek se Božić posebice doživljavao i slavio. Posebno se pripremalo za doček Maloga Isusa. *Čista srca i otvorene ljubavi pripremali smo srce da bi se Mali Isus na božićno jutro probudio u nama.* To vrijeme božićnih blagdan posebno karakterizira sveta ispovijed. Ranom zorom, tek što bi sunce se počelo nazirati, ljudi su snenih i umornih očiju pješačili do crkve da bi se ispovijedili. Božić se nije smio dočekati nego čista srca i duše. Poslije ispovijedi okupljao se narod ispred crkve, razgovarao, i veselio blagdanima. Žene bi pričale o kruhu koji će ispeći, o okićenom boru, o božićnom ručku, i darovima za svoje ukućane. Njihovi muževi su ih strpljivo čekali pjevajući božićne pjesme i radujući se mirisu kruha koji će zamirisati u božićno jutro.¹⁸

Sutra se ide na zornice, tri su bile mise i tako se pivale tri božićne pisme. Narod bi kukurušku zapalija, provrtija, luga nabija i u to nalija petrulj. I noću bi se s tin odalo crkvi. Kasnije se kod kuće ruča divenice i svega blaga kojeg se imalo. Al najvažnije je bilo zapalit tri sviće na stolu i pomolit se za svoje pokojne. A krv koji se blagoslovija na misi mora se cili pojist, ni mrva ti nije smila ispast. U Majičin običaj je bija zakrvariti litnicu, tj. zaklati kokoš jer po vjerovanju tada će godina biti napredna i blagoslovljena. Unda se išlo iz kuće u kuću

¹⁶ O tome više: Marko Dragić, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 1., Split, 2008., str. 67-91.

¹⁷ Rihtman-Auguštin, Dunja *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.

¹⁸ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovcima.

čestitat, pivalo se i radovalo. Zatin dolazi sv. Stipan i sv. Ivan. A za sv. Ivana i Mladence su se cure prosile, to je bilo vrime za prošnju.¹⁹

2.5. MLADINCI

Na Mladince su se „šibala“ dica pruton, govorilo bi im se: „U širinu, u visinu, resti, resti.“ Zatim bi majke darovale svoju dicu, i po tome se Mladinci zovu još Nevina dječica.

*Ide Božić nosi nožić, pita vina
da zakolje gudina.*

*Božiću se tome veselimo svi
i slavimo Boga koji na zemlji bi.*

Po njemu slidi sveti Stipan,

prvi mučenik kojeg narod zna.

*Božiću se tomu veselimo svi
i slavimo Boga koji na zemlji bi.*

Sridon se molila slavna, četvrtkon radosna, a petkon žalosna krunica. Kad otkuca podne, rad pristaje i svak moli. I onaj ko je u polju, i onaj koji je kod kuće. Molitva nas je održala na životu.²⁰

2.6. KORIZMA

Korizma traje četrdeset dana, a upravo riječ korizma dolazo od latinske riječi *quadragesima* i označuje broj četrdeset, odnosno četrdesetodnevno razdoblje koje prethodi Uskrsu. Korizma nije samo trajanje, već sadržaj vremena, prijelaza, pripreve i pokore. Važan element korizme je post. Post ima višestruko duhovno značenje pripreve za primanje Božjega

¹⁹ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovicima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovicima.

²⁰ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovicima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovicima.

duha, sredstva intenziviranja molitve, oružja u borbi protiv kušnje i slično. On je, u kombinaciji s molitvom i dobrim djelima, osnovni element četrdesetodnevne korizmene pokore.

Čišćenje ljudi, kuće, okućnice i stvari početkom korizme simbolično je i stvarno odvajanje od prethodnoga stanja, a ujedno je i priprema za doba koje počinje Isusovim uskrsnućem.²¹

Kad bi korizma nastala počeo bi post i molitva ne bi prestajala do Uskrsa. *To se ne bi odalo, ko da si ima struju, po ovin gostijonama, nego u vlastitoj kući, u zajednici sa svojim rodbinom.*

Korizma je vrijeme duhovne obnove čovjeka kada se ne pije, ne prave igranke ni bilo kakva druga veselja. "Nema ženidbe za vrijeme korizme i uopće u to proljetno vrijeme oko Uskrsa. Zato se i kaže 'Proljetna mlada i jesensko šćene na istoj deredži.'" Do odstupanja od svega dolazi samo na Dan sv. Josipa, kad se obično onaj koji se nečega odrekao, može omrsiti.²²

2.7. VELIKI ČETVRTAK

Veliki ili Sveti četvrtak je dan Isusove posljednje večere. Katolička crkva ulazi u sveto trodnevlje i sprema se na slavljenje Uskrsa. Na Veliki četvrtak je Isus sa svojim učenicima proslavio posljednji put židovski blagdan Pashe i to jedan dan prije samog blagdana, te ustanovio svetu misu, po kojoj se kršćani osobito prepoznaju. Znak svoje prisutnosti Krist je ostavio Crkvi i svijetu u kruhu i vinu, predavši tako Crkvi i čovječanstvu svoje ljudsko tijelo i svoju krv, kao polog i jamstvo pobjede nad patnjom, smrću, krivicom, zlom i tamom.²³

MOLITVA ZA VELIKI ČETVRTAK

*Dušice grišna, budi u viri kripna,
kada budeš putovala dugin putin,
tisnin klancin, susrest će te duh
nečisti, pitat će te jesil moja*

²¹ Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997.

²² O tome više: Marko Dragić, *Poetika i povijest Hrvatske usmene književnosti*, fakultetski udžbenik, Sveučilište u Splitu, Split, 2008.

²³ *Isto*.

*il si Božija, nisan tvoja nego
Božija, jer san Bogu obećala
doći na blagdana, na zeljavi
četvrtak, sto amena, sto jezusa,
sto se puta prikrstit.*²⁴

Na Veliki četvrtak se ide na misu, ali posebo je što se od malih nogu uči djecu da na taj dan izmole stotinu Očenaša, stotinu Zdravo Mariji, i deset puta Slava Ocu na čast muke Isusove.

2.8. VELIKI PETAK

Veliki petak je kršćanski spomendan Isusove muke i smrti. Slavi se u petak prije Uskrsa. Zajedno s Velikim četvrtkom i Velikom subotom čini Vazmeno trodnevlje. Na Veliki petak, ne slavi se euharistijsko (misno) slavlje. Oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Veliki petak je dan žalovanja, nitko ne pjeva. Sve zamre, a svatko posti suho. Veći dio dana stoji se u crkvi, pjeva se Muka Gospodinova, ljubi se raspelo i kupi lemozina. Narodno je vjerovanje da se vino popijeno na taj dan pretvara u krv. Moli se sto pedeset Zdravi' Marija i sto pedeset Slava Ocu. Ne moli čeljad zajedno u kućama, nego svak za se.²⁵

U grudskom kraju se na dan Velikog četvrtka ide za križem. Odnosno, na taj dan se narod penje po brdu, moleć i pjevajuć Isusovu muku na svakoj postaji. Nakon toga slijedi ljubljenje raspela. *Na taj dan bi bila pripuna naša mala crkva, sve do navri. U tišini cvetaj bi se klečalo i molilo. Ma znala san klečat satima moleć za svoje najmilije, i za one koji više nisu s nami.*²⁶

Na Veliki petak trideset tri očenaša su se molila, ali svatko za se, *napose. Tako su nas učili naši mater i ćaća, a Bogu fala i svi drugi, jer svi su molili. Nema toga ko nije. Nije bilo ni očenaša nego nariži na drvetu. To je tako bilo, ja tako pantin. A unda kad bi doša Veliki*

²⁴ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovcima.

²⁵ O tome više: Marko Dragić, *Poetika i povijest Hrvatske usmene književnosti*, fakultetski udžbenik, Sveučilište u Splitu, Split, 2008.

²⁶ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovcima.

Petak ništa se ne ide, samo kruva, vode i čaša vina. Vino, krv, donosi život čoviku. To ti se dite moje kaže posti se. Na Veliki Petak se išlo za križen, molile se krunice kroz čitav dan. Tako su roditelji prid nami molili, i učili nas.²⁷

2.9. VELIKA SUBOTA

Velika subota dan je šutnje i ozbiljnosti. Šutnja simbolizira odsutnost euharistije i ogoljeni oltar. Vjernici posjećuju Božji grob. Veliku subotu je karakterizirao obred obnove kućne vatre. U jutro toga dana svećenik je pred crkvom blagoslivljao vatru. Uskrsni krijes palio se i u noći s Velike subote na Uskrs ili oko tri-četiri sata predu samu zoru. U kasnim večernjim satima počinje vazmeno bdijenje koje završava svečanom euharistijom koja označava Kristovu pobjedu nad smrću. Bdijenje počinje lucenarijem ili službom svijetla. Blagoslivlja se vatra izvan crkve, na njoj se pali uskrsna svijeća koja simbolizira Isusa Krista uskrsloga - svijetlo. Svijeća se, u procesiji, unosi u župnu crkvu koja je u mraku. Unosom uskrsne svijeće u crkvu, pale i vjernici svoje svijeće i pale se sva svjetla, nakon čega slijedi svečani pjevani hvalospjev uskrsnoj svijeći. Drugi dio bdijenja je Služba riječi. Čitanja završavaju svečanom pjesmom Slava Bogu na visini i tada se oglase orgulje, sva zvana na crkvama, pale svijeće na oltaru. To simbolizira pobjedu nad grijehom i smrću, a kršćani se pozivaju na radosno slavljenje Gospodina. Poslije Službe riječi slijedi krsna služba, blagoslivlja se voda za krštenje, krste se katekumeni. Vazmeno bdijenje završava euharistijom.²⁸

Onda kad će Uskrs veseliš se onon blagoslovu, to se ne daje prije. Jedva čekaš kad će ti dat, a u nas puno dice, dobiješ koliko te može zapast. Al, običaj je da moraš sve pojest, nesmi ti mrvica past na pod. Onda se slavi, skuva se dobar ručak, ko je ima dobrog suvog pršuta, a onaj koji nije ima toga dalo bi mu se. Unda se u crkvu odilo u opancima ili bosu, jer nisi ima kako al si u duši bija sritan. Slavna krunica se molila. Narod je tolko bija zadovoljan, a onaj koji nije ima opet je ima svega, a onaj koji ima opet je ima i ono čega nije ima. Svak je svakome nosija šta je god ima, i točno se znalo ko nema. Nosilo se vina, jaja, svega. Kad je

²⁷ Usp. Marko Dragić, *Sveto trodnevlje u duhovnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, *Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture*, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine, *Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina*, Zbornik radova VI. Međunarodnog znanstvenog simpozija Zagreb-Sarajevo, 2008., Zagreb, 2010., str. 212-249.

²⁸ O tome više: Marko Dragić, *Poetika i povijest Hrvatske usmene književnosti*, fakultetski udžbenik, Sveučilište u Splitu, Split, 2008.

*proša Uskrs nastavljaš živit, al naravno i molit. Molitva nije pristajala, svaku večer u obitelji zajednička molitva. Ona nas je držala na životu. Niko nikome nije zamirija, svi su se držali zajedno.*²⁹

2.10. SVETI JURE

Sveti Jure rođen je između 275. i 281. godine. Podrijetlom je iz plemićke obitelji. Otac mu je bio rimski vojnik rođen u Perziji, a majka iz Kapadocije u Maloj Aziji. Poslije očeve smrti s majkom je otišao u Palestinu gdje je postao vojnikom. No, Juraj je veoma rano postao kršćaninom i zbog svoje vjere došao u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci. Bio je član Vojnoga vijeća u svojstvu časnika. Nakon majčine smrti svoj bogat obiteljski imetak razdijelio je siromašnima, a svojim robovima dao je slobodu. Jurja su najprije privezali za kotač s usađenim čavlima, koji su pri svakom pokretu kidali komade tijela i dubili u njemu brazde. Pri takvom mučenju on je bio veseo što je začudilo i njegove krvnike. Još su se više začudili vidjevši da nije ostao mrtav. Našli su ga s potpuno zacijeljenim ranama. Njegovo čudesno ozdravljenje mnoge je pogane obratilo na kršćanstvo. U tamnici mu je Krist objavio da će kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta oživljavati. Vrač je Jurju dao vrč zmijskoga otrova. Juraj je prekrižio vrč, ispio ga i ostao živ. Vidjevši to vrač se obratio na kršćanstvo i podnio mučeničku smrt. Jurja su, potom, mučili na kotaču, ali su anđeli polomili noževe na kotaču i Juraj je ostao živ. Zatim su Jurja bacili u kotao s rastopljenim olovom, ali je ostao neozlijeđen.³⁰ Sveti Jure je zaštitnik ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Bio je zaštitnikom križara, vojnika, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe. Djevojke i žene svetoga Juru štuju kao zaštitnika od napasnika. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica.

Diljem Hercegovine štuje se i moli svetom Juri. U ono naše vrime se virovalo da postoje vištice.

Znalo se koja je žena kako ne triba, i pogotovo su ih se naši muškarci bojali da ih ne bi zavele ili odvele kako ne triba. Ali, uvijek se znalo i uvijek se govorilo da ako se uzdaš u

²⁹ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovcima.

³⁰ O tome više: Marko Dragić, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.

Svevišnjega ništa ti ne može i neće bit. Mene je moja pokojna baba naučila kako molit svetom Juri, i da kad se njemu molin ništa ne može bit i to i je tako.

Vjerni slugo Božji i nepobjedivi mučenice, sveti Juraju! Ti si otvoreno i s revnošću odgovorio na Božji dar vjere. Zahvaćen gorljivom ljubavlju prema Isusu Kristu, hrabro si se borio protiv oholosti, laži i prijevare. Ni bol ni mučenje, ni mač ni smrt nisu te mogli rastaviti od nasljedovanja Isusa Krista i njegova evanđelja.

Usrdno te molim da mi, poradi Kristove ljubavi, svojim zagovorom pomogneš da se i ja odlučno opirem svemu lošem; da probleme i patnje koje me pritišću strpljivo nosim kao svoj križ; da me ovozemaljske brige, sebičnost i nevolje ne rastave od Isusove ljubavi prema Bogu i bližnjima.

Hrabri pobjednice u vjeri, pomazi mi u svladavanju svakoga zla, odagnaj strah u zalaganju za ugrožene, kako bih jednom i ja zadobio Božju blizinu obećanu onima koji ustraju do kraja.

Po Kristu Gospodinu našem!³¹

Dan sv. Jure značio je svršetak zime i početak novoga boljega i ljepšega vremena. Od toga dana se intenzivirala gospodarska godina. Taj dan se obilježava i kao dan pastira. Na Jurjevo su se zelenilom kitili ljudi, domovi, štale, stoka, prilazi u dvorišta. Vjerovalo se da će zelenilo odagnati demone. U narodnom vjerovanju i sv. Jure se pojavljuje u zelenilu. Zelenilo, dakle, u narodnom vjerovanju ima apotropejsku moć. Nekoć su se na Jurjevsko navečerje, a ponegdje i na Jurjevo palili krjesovi. Po garištu tih krjesova pregonila se stoka. Taj je obred istovjetan navedenom obredu kod uskrsnih krjesova i ima apotropejski karakter. U rano Jurjevo jutro domaćin s vodokrsnom vodom moleći se pošćropio bi šćalu i stoku kako bi cijelu godinu bila saćuvana od vukova, bolesti i demona. Prije izlaska sunca travari su brali trave kojima su lijećili ljude. Vraćari su takodćer prije izlaska sunca brali trave kojima su vraćali.³²

³¹ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Roćena je 1935. u Kamenicama, takodćer u Drinovcima.

³² O tome više: Marko Dragić, *Apotropejski obredi, obićaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Odsjek za hrvatski jezik i književnost, Zadar, 2007., str. 369-390

2.11. MALA GOSPA

U našoj župi u Drinovicima je velik dan, dan Male Gospe. Ide se u crkvu, i na *dernek*. Taj dan bi se ubilo kokošče, ponese se ušćipaka, vino mlado tj. mošt, i sve se nosi crkvi i tamo se ide. Omladina bi šetala, momci i cure bi se tako *zamirali*. Na taj dan se čak ostajalo na derneku i do ponoći. Uvijek se voljelo ostajati sa svojim društvom, ali moralo se rano ujutro dizati i ići raditi. Curu koju bi tada zamirili, na Gospino materinstvo 10.10. bi je isprosili i od Božića do Poklada pravili bi se svati. Cure su gledale momke iz svog *komšiluka* jer je vladalo pravilo „Beri zelje oko sebe, ako nema onda idi u komšije.“ „Ženi se od plemena neka je bez imena.“ Momci bi dolazili na sijelo u kuću gdje bi se skupile djevojke. Tu bi se plele čarape, prela vuna i poslovi koji su pogodni za to doba. Momci bi zadirivali cure, razgovarali i veselili se. Kad bi se cura isprosila, ona bi svojim kolegicama darivala maramicu i ogledalo na poklon. Za Božić bi s već tada mužem došla crkvi u mjesto iz kojeg je rodom. Poslije mise bi se okupili u *sopru*, pila bi se rakija... Kolestice bi darivale kolegičinog muža s grotuljama oko vrata. *A grotulja je na špagu nanizani oraji, bajami i smokve. Momci bi bacali jabuke curama koje su im se sviđale.* Ako momak dobije jabuku nazad, znači da se i on sviđa curi. Tada bi joj pjevao pjesmu:

*Oj curice crvena jabuko,
dođi k meni da te ženim
i u svoje odaje vodim.*³³

3. PJESME PRIGODNE ZA PROŠNJU

Usmena književnost predstavlja najstariji oblik književnoumjetničkoga rada. Na različitim prostorima razvijali su se različiti rodovi usmene književnosti. Poezija je vrsta književnosti u kojoj se tekst piše u stihovima. Poezija obično sadrži niz stilskih figura uključujući rиму, metaforu, poređenje, gradaciju, hiperbolu, itd. Moguće je da je poezija najstarija vrsta književnost. Rani primjeri su sumerski „Ep o Gilgamešu“ (1700. pr. Krista), dijelovi Biblije, i radovi Homera.

³³ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovicima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovicima.

*Kad ugledam na jabuci krušku
tada ću se virovati mušku.*

*Koliki me je došao prosit,
mogla bi ga u džepu nosit.*

*Nu ti mati borati
ko mi ne da spavati,
nu ti nu, nu ti nu,
ko mi neda spavati.*

*Kad eto ti Drinovčana,
svi u jedan red,
oni traže djevojaka,
slatkih kao med,
nu ti nu, nu ti nu.*

*Ljubi me dragi, s obe strane,
ako nećeš nać mane.*

*Ženi se dragi, ja ću ti za enge,
donesi suknju Markotine Bebe.*

*Sve bi svoje za dragana dala,
I kosu šta san je oprala.
Moj dragi ajde se oženi,
Tvoja ljubav dodijala meni.*

*Stare cure i mršave koze,
Talijani za konzerve voze.*

Oj curice materina jesi,

*al dogodine ko zna gdje si.*³⁴

4. VJERSKA USMENA LIRIKA

Usmene su lirske pjesme stalna pratilja narodnih obreda i običaja, a vjerovalo se da će magičnost obreda i pjesama ispuniti određene želje i molbe puka. Motivski je svijet obrednih pjesama raznovrstan i varira od svjetovne mitske do vjerske usmene lirike. Podrijetlo je mnogih hrvatskih obreda u drevnim pretkršćanskim mnogobožaćkim vremenima, i baština su iz pradomovine. U nekima se opažaju utjecaji praindoeuropskih, slavenskih, romanskih i drugih obreda. Danas se sve manje izvode a višestruki su razlozi njihova prestanka izvođenja. Jedan je od njih i modernizirani potrošački mentalitet življenja što je doveo do prestanka iskonske upućenosti ljudi jednih prema drugima. Ali i zbog zabrane vlasti, koje su nakon Drugog svjetskoga rata zabranile stoljetne tradicijske procesije, kao i udruge koje su njegovale hrvatsku tradicijsku kulturu. Među vjerskim pjesmama najraširenije su Križ teče po nebe, Sveti Petar u raj grede, Sveti Mikula i molitveno-basmička Molitva sv. Martin.

Uz blagdan Rođenja svetoga Ivana Krstitelja (24. lipnja) vezuju se pretkršćanski kulturni običaji paljenja krjesova (kresova, krisova). U Bosni i Hercegovini svitnjak je sinonim za krijes. Seljaci su uoči Sv. Ivana po poljima palili male krjesove vjerujući da će tako dozvati jaču sunčanu toplinu i da će im polje bolje roditi. Te je običaje cijelu noć pratila zvonjava crkvenih zvona. Djevojke su pjevale i dijaloške ivanjske pjesme u kojima je Ive krijes potpalio na Ivanjsko navečerje. U pjesmi se traži od majke, oca, brata, sestre da daju na krijes Ivana. Nitko od njih nije dao na krijes Ivana, ali ga je na krijes dala njegova ljuba. Pjesma je komponirana osmercima s cezurama iza četvrtoga sloga i bila je prikladna pri obredima koji su pratili paljenje krjesova. Običaj je da se krijesovi preskaču uz pjesmu:

Od Ivana do Ivana,

Od vode do vode,

Da me noge ne bole.

Od Ivanje do Petrove

*da nas vile ne pohode*³⁵.

³⁴ Kazivala Vinka Grizelj, rođ. Galić.

Kao što su se u blagdanima od Božića do Sveta tri kralja ponavljali određeni obredi, tako su se ponavljale i pjesme. U nekim od tih pjesama opažaju se utjecaji pjesama drugih naroda, a neke su autohtone hrvatske. U to vrijeme izvodile su se usmene lirske vjerske i svjetovne pjesme. Njihova je funkcija socijalna, teološka i estetska. Koliko je do sada poznato hrvatska vjerska lirska pjesma *Narodil nam se kralj nebeski seže u trinaesto stoljeće*. Ta se pjesma usmenom komunikacijom sačuvala do naših dana. Za Sveta ti kralja pjevalo se:

*Tri su kralja idrila,
da b' Isusa vidila.
Mnogu goru projdoše
dok u Betlem dojdoše.
Kad u Betlem dojdoše,
to Isusa nađoše
i njemu se klanjaše,
Bogu hvalu davaše
Sveton Divon Marijon.³⁶*

Važno je istaknuti kako je magični broj tri čest u usmenoj književnosti. U magiji taj broj znači obilje, a simbolizira Sveto Trojstvo, ali i Kristovo uskrsnuće.³⁷

4.1. MOLITVA PROTIV GROMA I OLUJE

U vrijeme oluje i gromova, ljudi bi iznosili raspeća na vrata, blagoslivljali svetom vodicom, odnosno škropili, udarali *ožekon* od sač ili *lamu* da otjeraju gromove. Bojali su se da im ne uništi *ljetnicu*, hranu za život od koje su živili. Tada bi govorili:

*Oj Ilija ognjeni,
koji grome odgoniš,
odbij grome,*

³⁵ O tome više: Marko Dragić, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Odsjek za hrvatski jezik i književnost, Zadar, 2007., str. 369-390.

³⁶ O tome više: Marko Dragić, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Odsjek za hrvatski jezik i književnost, Zadar, 2007., str. 369-390.

³⁷ O tome više: Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, br.1., Split, 2007., str. 96-117.

*u zle gore,
gdje se mise
ne govore,
gdje zvonce ne zveči,
gdje Gospa ne kleči,
gdje Isus muku ne trpi.*

*Od zle godine,
oslobodi nas Gospodine,
Od kuge, glada, rata,
trešnje i svake zlobe.³⁸*

4.2. MOLITVA SVETOJ MARTI

Devet utoraka moli se svetoj Marti dok gori posvećena svijeća.

Ova je molitva toliko snažna da će ti prije kraja ovih devet tjedana biti poklonjeno ono za što moliš: koliko god to moglo biti teško.

*O, sveta Marto, ti prekrasna,
nalazim utočište u tvojoj pomoći,
uzdajući se u tebe
da ćeš mi pomoći u nevolji
i podržavati me u mojim iskušenjima.
Kao zahvalnost obećajem
da ću posvuda širiti ovu molitvu.
Tješi me u mojim brigama
i teškoćama ponizno te molim.*

Uz veliku radost

³⁸ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovcima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovcima.

*koja mi je ispunila srce
kada si u svom domu Bethaniji
pružila utočište Spasitelju svijeta,
molim, pomoli se za mene i moju obitelj
da sačuvamo svog Boga u svojim srcima
i zavrijedimo dobijanje lijeka
protiv svog siromaštva,
a prije svega od one brige
koja me trenutno pritišće.
Molim te spasiteljice,
u svakoj nevolji pobijedi teškoće
kao što si pobjedila zmaja
sve dok ti nije ležao pred nogama.*

Oče naš,
Zdravo Marijo,
Slava Ocu
i 3 puta: Sveta Marto, moli za nas.

Ljudima koji mole ovu molitvu želje bi se trebale ispuniti!³⁹

4.3. MOLITVA PRIJE SPAVANJA

*Isuse moj, legosmo u postelju svoju kao
što si ti legao u grob svoj.
ako ustanemo pokrijepi život naš,
Ako umremo spasi duh naš.*

³⁹ Zapisala sam 2010. godine u Drinovcima. Kazala mi je Rajka Majić, rođ. Majić.

5. GANGA

U hercegovačkim krajevima od davnina se pjevala ganga. Pjevala se najviše ljeti i u vrijeme Božića, jer bi se tada okupio narod iz dalekih krajeva. Uvijek se govorilo da ganga nije ganga ako fali i jedan član te vesele družine. Pjevali su je i mladi i stari, i svakome je bojala srce još većim štovanjen svoga kraja. Ganga nije obična pjesma, riječi su se izmišljale, i prilagođavale prilici u kojoj se pjevalo. Prenosile su se s koljena na koljeno, i do dana današnjeg očuvale. Uvijek kad ima dobrog društva, Bogu hvala ne fali ni gusala ni gange...⁴⁰

*Zapivajmo drinovački momci
neka pukne srce u divojci.*

*Gango moja ja te gango ne bi
da se nisam rodijo u tebi.*

*Ja ću gangat, ganga je milina,
gangala je i naša starina.*

*Volim tebe zapivati gango,
nego plesat valcera i tango.*

*Kad bećari gange zapivaju,
prozori se širom otvaraju.*

*Zbogom selo i u selu ljudi,
ganga moja više vas ne budi.*

⁴⁰ Kazala mi je Rajka Majić iz sela Dubrava u Drinovicima. Rođena je 1935. u Kamenicama, također u Drinovicima.

*Gango moja, ostavit će neću,
dok mi smrtnu ne zapale svijeću.*

*Ne ženi me ćaćino imanje,
nego ganga i moje pivanje.*

*Ljudi moji u tome uživam,
kada gangu kroz selo zapivam.*

*Ja kroz selo zaganga polako,
da ne čuje staro i nejako.*

*Ne ženi me ćaćino imanje,
nego ganga i moje pivanje.*

*Gango moja, o moj razgovore,
veseliš me kad mi je najgore.*

*Gango, pismo momaka i cura,
ne udi ti ni jugo ni bura.*

*Gango moja, tradicijo stara,
ti si lipa da ti nema para.*

*Otkad nismo za miloga Boga,
Zapivali jedan kraj drugoga.*

*Ja ne pivan što ja pivat znadem,
neg da tugi na srce ne dadem.*

*Moj kolega moja rano ljuta,
jesmo puno zapivali puta,*

*Moj kolega zapivaj mi jače,
neka srce u divojci plače.*

*Grlo moje da ti je kolača,
ne bi bilo boljega pivača.*

*Ovo su ti barabe i lole,
digot dođu sve ji cure vole.*

*Nema kiše bez gusta oblaka,
ni ljubavi bez stari momaka.*

*Ja baraba svoju kosu redim,
na njoj curski ostaju pogledi.*

*Cura mi se dopala kod mise,
jadan ti sam, a ja curi nisam.*

*Ja baraba i barabit ću se,
doće vrime i oženit ću se.*

*Kosa moja od uvado uva,
kiša pada, a ramena suva.*

*Ja baraba učijo za popa,
dok se nisam curice dokopa.*

*Što bećara u srce udara,
litra vina i curica fina.*

*Ja baraba i bijo i prošo,
nema cure kojoj nisam došo.*

Što bećaru cilo selo more,

kada njega sve curice vole.

*Ako pobro bude kao lani,
bit će opet cura milovani.*

*Alaj su se sastali bećari,
pa ni jedan za kuću ne mari.*

*Kad bećari selom zapivaju,
prozori se širom otvaraju.*

*Kad zapivam ja i moj kolega,
digla bi se da je s majkom legla.*

*Evo mene i mojega brata,
svaka plače koja je udata.*

*Evo braće evo rođijaka,
vesele nas porodila majka.*

*Rodijače s materine strane,
nemoj curom nalaziti mane.*

*Kuća moja zaključana žicom,
zato mene zovu propalicom.*

*Što sam mršav, to su krive žene,
stezale su ruke oko mene.*

*Bećaruša nikoga ne sluša,
nego radi da nekog zavadi.*

*Volila me ljubila me nije,
samo me je uvela u grije.*

*Blago travi koja se ne gazi,
I divojci koja na se pazi.*

*Curi pamet k'o i voda 'ladna,
u što se je pouzdala jedna.*

*Sićaš li se materina Anđe,
one naše nekadašnje rađe.*

*Koja cura dvajestprvu miti,
more odma za poljara biti.*

*Neću cure što se vele smije,
vidiš bolan da pametna nije.*

*Prođe mala neće da se javi,
ima škole pa se važna pravi.*

*Stare cure i mršavi konji,
sad će doći Talijani po nji.*

*Ćusta cura pomalo se koči,
moje su je zamirile oči.*

*Da mi se je napucati kruva,
što ga mala materina skuva.*

*Ja sam malu volijo ko Boga,
privari me, ode za drugoga.*

*Svaka cura koja je poštena,
oba su joj obraza rumena.*

*Slatka mi je iz bukare voda,
što je mala materina doda.*

*Svaka cura ima svoje mane,
u moje su noge rasklimane.*

*Džaba mala gologlava odaš,
kada nemaš kome da se prodaš.*

*Garavušo ko te takvu rodi,
tvoj me pogled u srce pogodi.*

*Garavušo šteta što se rodi,
sad su plave curice u modi.*

*Jedinice materina ćeri,
svome ćaći košulju operi.*

*Mala moja ćaća ti baraba,
ja te nebi oženijo džaba.*

*Mala moja ćaću cuku veži,
da na mene barabu ne reži.*

*Mala moja da si znala išta,
ne bi meni virovala ništa.*

*Mala moja đavole garavi,
ja zbog tebe škole zaboravi.*

*Mala moja đavolice jedna,
priko vode privede me žedna.*

*Mala moja ko ti je kazivo,
da sam drugoj curi namigivo.*

*Mala moja ko ti kosu redi,
na njoj su mi zastali pogledi.*

*Mala moja svi te moji mrže,
jer si bona jezičine brže.*

*Nemoj mi se umiljavat zlato,
ja ne volim što je umiljato.*

*Sitit ćeš se i kad budeš stara,
kojega si ljubila bečara.*

*Što ćeš sada mala, ćaći mome,
kad si bila starešina svome.*

*Daj mi Bože što mi želi duša,
curu finu koja dobro sluša.*

*Misli mala da je cura prva,
kad isčupa dlake iz obrva.*

*Što je meni mladu i zelenu,
od curice napraviti ženu.*

*Mala moja ko te tako goji,
bokovi ti tanji nego moji.*

*Sramota je curu poljubiti,
poljubiti pa je ostaviti.*

*Više mi je poljubaca dala,
nego majci kad je bila mala.*

*Garó moja ko li mi te ljubi,
na tvom licu poznaju se zubi.*

*Nemoj mala kazivati ko je,
bilo lice obljubijo tvoje.*

*Nemoj mala kazivati rodu,
da barabe poljube pa odu.*

*Svaka cura poljubit se voli,
samo voli da se više moli.*

*Sramota je curu poljubiti,
poljubiti pa je ostaviti.*

*Poljubi me pa se opet brani,
ko da nije ljubljena i lani.*

*Moj kolega demokracija je,
ljubi cure ne pitaj čija je.*

*Kad subota prođe mi bez sila,
ko da nije nikako ni bila.*

*Ja na silo, moja mila tete,
neću kući do nedilje svete.*

*Curski prozor potopila voda,
di je bilo dolaziti zгода.*

*Zele Lojkić nabavio kera da potjera
Jakišu Grizelja.*

*Od Stubala do Lujkine kuće
Tu me često vatalo svanuće.*

*Kiša pada, jel ti mala milo,
eto mene navečer na silo.*

*Legla mala Gospu pozdravila,
otvorena vrata ostavila.*

*Što si mala ugasila svijeću,
mislila si da ti doći neću.*

*Ustaj mala, otvaraj prozore
iđe lola, silit će do zore.*

*Oj divojko obolila bole,
evo tvoga barabe i lole.*

*Otvor prozor curice malena,
umoran sam idem sa terena.*

*Da mi nije bešike i sina,
ne bi bilo vakog berekina.*

*Oće mi se žena da priuda,
sve spremila samo nema kuda.*

*Kada umrem i kad me ponesu,
dođi ženo daću ti adresu.*

*Da se nisam oženijo lani,
još bi bilo cura milovani.*

*Imam ženu imam svoje jade,
pa mi niskim siliti ne dade.*

*Noćas mi se dogodila šćeta,
pobigla mi žena iz kreveta.*

*Šta ću jadan, krevet mi je ladan,
žena jača, ne da ogrtača.*

*Reci mala, il oćeš, il nećeš,
da baraba ne dolazi džaba.*

*Oženi me ćaća ove zime,
da se imaš podiliti s kime.*

*Oženi se i dovedo vruga,
nit je meni, nit materi draga.*

*Sve se cure udaju pa neka,
mene moja u matere čeka.*

*Teče voda potokom i jazom,
ženit ću se ali sa mirazom.*

*Ženit mi se dozvolila braća,
čekaj mala da mi umre ćaća.*

*Ženit ću se i ja ove zime,
dogodine, ljuljat ću te sine.*

*Cura plače i govori meni,
moj dragane ajde me oženi*

*Meni mala džigericu baci,
eto dragi pa ponesi majci.*

*Curica se za udaju sprema,
sve gotovo samo momka nema.*

*Ako sam te poljubijo seko,
ja te nisam oženiti reko.*

*Cure moje nemojte me kleti,
ne mogu vas do jednu uzeti.*

*Mene uze, a kolegu nije,
moja plače, njegova se smije.*

*Nemoj mala da ti žao bude kad
te moji svatovi probude.*

*Iđe Božić, iđu sveti dani,
nećeš mala proći kao lani.*

*Iđe Božić, iđu curske brige,
ko će s kime u pratarske knjige.*

*Ja baraba i barabit ću se,
doće vrime i oženit ću se.*

*Mene ćaća oženijo mlada,
još mi nije narasla ni brada.*

*Neću cure koja se modira,
ona svome ćaći komandira.*

*Daj mi Gospe što od tebe želim,
dobru curu pa da se oženim.*

*Kad se budu ženile barabe,
bit će vina i rakije džabe.*

*Moj bi ćaća oženijo mene,
da mu nije ranit tuđe žene.*

*Sad se cure udaju na rate,
tri miseca pa se opet vrata.*

*Ženit ću se i ja ove zime,
da se mater ima svađat' s kime.*

*Mala Gospe u Drinovicima što si,
Tebe Stipe iz Gorice prosi.*

*Ameriko ne imala sreće,
mnogi od nas vratiti se neće.*

*Da znaš majko kako ti je sinu
teška srca ići u tuđinu.*

*Ja udovac, moja žena živa,
a to nam je tuđina kriva.*

*Što ne slomi ni armija jaka,
to uništi Švabica i marka.*

*Vrag odnijo dolore i marke,
što su mene otrali od majke.*

*Ženo moja čuvaj našu kuću,
daleko je zemlja u koju ću.*

*Ajde brate iz tuđine kući,
ja ostari tebe čekajući.*

*Kad moj ćaća u Njemačku ode,
bit će para ko u moru vode.*

*Oj Njemačka ubili te jadi,
di odoše naši momci mladi.*

5. BUDNICE

Budnice su pjesme koje su se najviše pjevale za vrijeme Ilirskog pokreta. Pjevale su se povodom buđenja nacionalne svijesti. Te pjesme posebnoga karaktera nisu zaobišle ni naše krajeve.

*Selo moje dok ti ime traje,
čuvat ćemo tvoje običaje.*

*Moj kolega što si u tuđini,
vuče li te srce domovini.*

*Mene moja naučila mati,
pivaj sine živili Rvati.*

*Imam brata u dalekom svitu,
ne smi kući opsovo je Titu.*

*Slovenijo, ne triba ti kiše,
Rvati te krvlju natopiše.*

*Dok je Boga i ovoga svijeta,
pamtit će se četrdeset peta.*

*Franjo Tuđman gleda sa nebesa
kako Mesić Hrvatsku rastresa.*

*Bože mili ko bi reka lani
da će Božić slaviti partizani.*

*Sveti Ante moliću se tebi,
da me draga ostavila ne bi.*

*Sveti Ante daću tebi tele,
sačuvaj me od cure debele.*

*Sveti Ante daću ti šilježe,
pokaži mi di curice leže.*

*Sveti Ante milostiva srca,
prifati je da se ne koprca.*

*Gospe draga na visokoj gredi,
koju volim tu mi i odredi.*

*Alaj sam se rakije natuko,
jedva sam se do kuće dovuko.*

*Od rakije nema bolje žene,
po tri dana ona ljulja mene.*

*Ovo su drinovačke lole,
vino piju i rakiju vole.*

*Ćaća pita di su sine pare,
eno ćaća pitaj konobare.*

*Fala tebi kuće gospodaru,
na rakiji i na tvome daru.*

*Ja se svoje zaželiyo gare,
i prastare drvene bukare.*

*Koliko sam popijo konjaka,
mogao sam kupit teretnjaka.*

*Milo mi je di se vino pije,
još milije kad se nadolije.*

*Pijem pivo rakija mi gorka,
kod kuće mi žena ko divojka.*

*Pijte braćo, ja ću iz bokala,
za mene je svaka čaša mala.*

*Rodi majko još jednoga sina,
kada pijem da mi toči vina.*

*Što bećara u srce udara,
litra vina i curica fina.*

*Da me nije satrla motika,
ne bi bilo vakoga čovika.*

*Oj motiko, odbit ću ti uši,
ti si mojoj dodijala duši.*

*Teško kopat, a rakija duša,
jadan ti je ko je nije kuša.*

*Kosa moja kosila bi sama,
kad bi mala na kosišću stala.*

*Lipo ti je biti u planini,
travu kosit po rosnoj ledini.*

*Misliš majko rodila si sreću,
rodila si barabu najveću.*

*Bože mili čudnovata svita,
nit se srita nit za zdravlje pita.*

*Gudo moja klempavoga uva,
tebe pobro za Božića čuva.*

*Nije gazda ko ima volova,
već je gazda ko ima sinova.*

*Teško meni i mome šarovu,
on na lancu, ja na birovu.*

*Zelendove moj, debeli lade,
šta u tebi Zuberuše rade.*

*Ajme konju, koga selo rani,
i državi koju suknja brani.⁴¹*

6. POSLOVICE

Poslovice su mudrosti u kojima je sažeto životno iskustvo. Razmišljajući i uvažavajući poslovice prvenstveno i sami postajemo mudriji, jer je život prekratak da bismo sami napravili sve pogreške i stekli iskustvo, stoga je bolje učiti na tuđim pogreškama.

Poslovica je često izrečena kao preneseno značenje, stoga zahtjeva da o svakoj posloviци razmislimo.

„Voljeti se, to ne znači gledati se međusobno, već udruženo gledati u istom smjeru!“

„Bruka nikada ne ide na životinju, nego na čovjeka!“

„Da bismo nekoga dolično voljeli, treba ga voljeti kao da će sutra umrijeti!“

„Glad je stalan gost u kući siromaha!“

„Ko prestane biti prijatelj, prijatelj nikada nije ni bio!“

„Mudrac sve svoje sa sobom nosi!“

„Bolja je istina koja škodi, nego laž koja godi!“

⁴¹ Kazivale Rajka Majić, Vinka Grizelj, Milan Majić.

ZAKLJUČAK

Na kraju svog rada, željela bih reći kako sam uz ovaj razgovor, može se reći i druženje, jako puno naučila. Ne kaže se uzaludno da se od starijih puno toga može naučiti, i slušajući njih lakše nastaviti živjeti. Oduševilo me kako je moja pripovjedačica „razgovjetnim seoskim jezikom“ meni to sve ispričala. Njene ruke, već pomalo staračke, dodirivale su se jedna od drugu, tako dotičući i bolne žuljeve koji su mi govorili više od svih ovih ispisanih riječi. Njeno izmoreno, izborano, a opet toplo i nasmiješeno lice govorilo je već ispričanu priču. Vidi se da je mukotrpno radila, ali i tvrdo ostala stojeći na zemlji, uspravna i jaka kao i njen zavičaj. Ona održava njega kao što on nju čini mladom. Pričajući mi sve ove uspomene, običaje, prisjećajući se svoje mladosti, uživala je kroz sve to, a meni je dala veliki dar. Dar znanja, ali i dar života. Poznavati svoj kraj, domovinu svojih predaka, znači poznavati sebe, znati kako živjeti, i znati pokazati kako biti ono što zapravo i jesi. Za jedan, možemo reći zaključak mog rada, mogu još jednom ukazati, što je moja pripovjedačica učinila više puta... „Treba se moliti kao da ćeš umrijeti sutra, a raditi kao da ćeš živjeti sto godina.“ Nismo stvoreni da bi živjeli sami, tako ne možemo opstati, trebamo pomagati i sebi, a još više i drugome. Slušajmo svoje starije, jer ono što je i najbitnije je da trebamo samo znati slušati.

RJEČNIK

Al- ali
Cili- cijeli
Dernek- slavlje
Dica- djeca
Divenica- kobasica
Gostijona- kafić
Grotulja- nakit
Iđe- ide
Ist- jest
Kokošče- kokoš
Kolko-tolko- koliko-toliko
Komšija- susjed
Komšiluk- zaseok
Kruv- kruh
Lug- pepeo
Među nami- među nama
Mrva- dio nečega
Mladinci- Nevina dječica, blagdan
Mošt- mlado vino
Nan- nam
Ničin- ničim
Okruglje- skupina
Opanci- obuća
Oraj- orah
Petruļj- petrolej
Piva- pjeva
Počne- počme
Rana- hrana
Sopra- sastanak manjeg kruga ljudi
Škropiti- blagoslivljati
Tisno- tjesno
Trbuv- trbuh

Unda- onda

Ušćipci- hrana

Veče- večer

Vrime- vrijeme

Znadeš- znaš

Zornica- jutarnja misa

SAŽETAK

U svom završnom radu pisala sam o životu i običajima svog zapadnohercegovačkog sela Grude. Tema me najviše interesirala zbog činjenice da bi znali živjeti, prvo moramo poznavati otkuda dolazimo i što zapravo čini dio nas od kojeg smo i sami nastali. Grude su uistinu ishodište hrvatske duhovnosti i pjesništva poznatih po trudu i molitvi svojih vjernih sluga. Usprkos brojnim nedaćama koje su dotakle Grude, i danas se drže u zajedništvu iako su se naselili diljem zemlje i dalje. U radu sam se dotakla od običaja za vrijeme Božića i Korizme, do legenda, lirskih pjesama i poslovice poznatih u mom kraju. Pomno sam slušala riječi svojih kazivačica, Rajke Majić i Vinke Grizelj koje su mi brižno i s daškom nostalgije kazivale o životu nekad i životu danas. Mladi sve češće gube pojam svojih predaka ne znajući da ako ne poštuješ svoje ne možeš poštivati tuđe, zadržati ono što imaš, a pogotovo ne možeš steći nešto više. Čovjek nije naučen da živi sam. Čovjeka čine njegovi preci i običaji u kojima odrasta i sprema se za životne izazove svakodnevnice uvijek noseći u sebi lice svoga kraja i izmučenih, radničkih ruku majke koja ga je odhranila.

SUMMARY

In my final thesis I have written about the life and customs of the village Grude that is located in the western part of Bosnia.

I found this topic to be interesting because in order to live we must know where we come from and what makes us who we are. Grude is a village that truly is a source of Croatian spirituality and poetry, both of which are known for the effort and prayer of their humble servants. Despite the many hardships, the people of Grude still have a sense of unity and collective, although today they are scattered around the country and even farther. During my research I have dealt with many topics including the customs during Christmas and Lent, legends, lyrical poems and sayings from the area I come from. I have listened carefully to what my narrators Rajka Majić and Vinka Grizelj have told me about the life today and the life as it once was with a hint of nostalgia. Young people tend to lose touch with their ancestors not knowing that by not respecting where you come from and the customs of your own land you can not do the same with the land and customs of others. You can not keep

what you have nor earn something more. People are not meant to live on their own. A person is defined by his/ her ancestors and the customs they grew up with. The things that prepared him/her for the challenges of everyday life carrying always with them the picture of his/her home and the working hands of the mother that brought them up.

VLASTITI TERENSKI ZAPISI

Kazivačica Vinka Grizelj, rođ. Galić, Rajka Majić, rođ. Majić, Vinka Majić, rođ. Majić.

LITERATURA

1. Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
2. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.
4. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.
5. Dragić, Marko, *Sveto trodnevlje u duhovnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, *Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture*, br. VI., *Pasijska baština Bosne i Hercegovine, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina*, Zbornik radova VI. Međunarodnog znanstvenog simpozija Zagreb-Sarajevo, 2008., Zagreb, 2010., str. 212-249.
6. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina* br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
7. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, 2010., str. 467-488.
8. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008. www.ffst.hr
9. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, *Crkva u svijetu*, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 414-440
10. Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Croatica et Slavica Iadertina*, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 369-390.

11. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu br. 1 (1-196), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008, str. 67-91.
12. Dragić, Marko, *Duša tilu besidila*, (Hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine), Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1997.
13. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
14. *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
15. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
16. Rihtman-Augustin, Dunja *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995.
17. *Usmene lirske pjesme*, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996.
18. *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.